

др Сања РАДОВАНОВИЋ  
асистент Правног факултета Универзитета у Новом Саду

## УЛОГА ПАТЕНТНОГ ПРАВА У ОДРЖИВОМ РАЗВОЈУ\*

### Резиме

*У раду се настоји да се укаже на значај који иајенјна зашћићта има у јројрамима одрживој развоја. Будући да се овај концепћ заснива на економском и ттехнолошком најрећку, уз очување јприродних ресурса, јојмовни елементи јојма одрживој развоја доведени су у везу јуштем јроналазака, као њихове додирне ттачке. С тим циљем, најјре се јовори о различитјим јрискјуйима јојреби јајенјне зашћићте, који јроизлазе из неуравнојженој рејоналној развоја. Полазећи од емјиријске доказаностји улоге јајенјне зашћићте у новом светјском економском јорекју, исјакнући су јајенјни оквири за јодскјицај иновација у обласћи одрживе ттехнолојје, с јосебним осврћом на домаће законодавствво. На крају је указано на мојуће облике јтржишној искорићћавања јајенјна у овој обласћи и на мере које државни аућоритетји ттреба да јредузму ради јосјизања бољих резултјата.*

**Кључне речи:** одрживи развој, одржива ттехнолојја, јајенј, јтрансфер ттехнолојје.

---

\* Рад је посвећен пројекту „Биомедицина, заштита животне средине и право“ бр. 179079 који сада финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

## I Увод

### 1. Време прошло

Човек као *homo sapiens*, захваљујући интелигенцији коју поседује, једина је жива јединка која је способна да природу прилагоди својим потребама.

Археолошки подаци указују на то да је човек, у време неолита, почео да припитомљава животиње и узгаја биљке, користећи се ручно прављеним оруђем од камена.<sup>1</sup> Примитивни облици ових помагала су даље усавршавани, чиме је живот нашег претка постао знатно олакшан.

У Старом веку, када настају и прве цивилизације, пољопривредно земљиште обрађивало се плугом, развили су се системи за наводњавање, вадиле се и прерађивале различите руде.<sup>2</sup>

Техничким достигнућима средњовековне Кине отворен је пут све бржој еволуцији човечанства: почела је производња папира и барута, прерада гвожђа; развила се прва штампарија с покретним глиненим словима; уместо дрвета су се користили угаљ и нафта; откривен је компас, механички сат.<sup>3</sup>

Нови век обележен је открићима који ће у многим сегментима променити свет: парна машина; вишефазна струја; трансформатор за пренос електричне енергије на велике удаљености; железница; аутомобил; авион; телефон; телеграф; атомска енергија... Лансиран је први вештачки сателит са људском посадом. Човек је закорачио на Месец.

### 2. Време садашње

Еволуција човечанства је дуг и постепен процес, заснован на коришћењу и усавршавању цивилизацијских тековина. Стога је савременом човеку тешко издвојити које би се откриће, изоловано од других, могло сматрати револуционарним. Употреба мобилног телефона, различитих кућних апарата, рачунарског уређаја и сличних (условно речено, мање значајних) проналазака јесу стандард у времену у којем живимо. Путовање у свемир постало је реалност, истина имућнијим припадницима људске врсте. Али, тиме потребе нису задовољене. Штавише, непрестана трка за новим и бољим последњих година прошлог века добија на интезитету, највише захваљујући чињеници да технологија напушта

1 Едуард Кале, *Повијест цивилизација*, 6. издање, Загреб, 1990, стр. 13.

2 Едуард Кале, *нав. дело*, стр. 44.

3 Едуард Кале, *нав. дело*, стр. 77.

аналогно механичко и електронско окружење и улази у ново, дигитално. Док човек осваја виртуелне светове, његово место у реалном све више заузимају компјутерска технологија и роботика. Ипак, оно што ниједна цивилизацијска револуција не може да промени јесте чињеница да људска врста не може да опстане без природног окружења, за које не постоји замена.

Услед доминације индустријског сектора, градови постају пренасељени. Међународна трговина, миграције и мобилност становништва утичу на све већу фреквенцију саобраћаја, а тиме и на повећање штетних емисија антропогених гасова стаклене баште.<sup>4</sup> Приметна је деградација земљишта и водених система, чиме се нарушава биодиверзитет и утиче на климатске промене (тзв. глобално загревање). Коначне последице би могле бити катастрофалне за будуће генерације.

### 3. Време будуће

Поједина истраживања предвиђају да ће постојећи темпо исцрпљивања природних ресурса и константних штетних емисија већ у наредним деценијама довести до знатног повећања смртности, изазване недостатком воде за пиће, нехигијенским условима, загађењем ваздуха, воде, земљишта, изумирањем или истребљивањем животињских врста, осиромашењем биљног света, глађу.<sup>5</sup> Узрочни фактори се не могу територијално ограничити. Стога је проблем будућности Земље истински глобалан. Следствено, и активности усмерене на спречавање или ублажавање наведених последица морају да буду предузете на глобалном нивоу.

## II Појам одрживог развоја

Степен развоја друштва достигао је ниво на којем се доводи у питање опстанак људске врсте. Човек не само да је прилагодио природу својим потребама, него је створио окружење по својој мери, бар у техничко-технолошком смислу. Ипак, ово достигнуће прети да

4 *Global Environment Outlook – GEO4 – Environment for development*, Valleta, 2007, United Nations Environment Programme, Nairobi, Кенуа, у: Душан Николић (редактор), Снежана Бркић, Михаел Гајстлингер, Душанка Ђурђевић, Родољуб Етински, Рајко Кнез, Драган Милков, Маријана Пајванчић, Невена Петрушић, Ђорђе Попов, Јожеф Салма, Драгиша Дракић, Татјана Лукић, *Основе права животној средине*, Универзитет у Новом Саду – Правни факултет, Центар за издавачку делатност, Нови Сад, 2009., стр. 16.

5 *Global Environment Outlook – GEO4 – Environment for development*, у: Душан Николић (редактор), *нав. дело*, стр. 16–20.

будућим генерацијама угрози изворе задовољавања егзистенцијалних потреба: воде, ваздуха, хране. Из тих разлога, изазов данашњице јесте проналажење компромиса између природе и човека. Управо у томе лежи идеја одрживог развоја: даљи техничко-технолошки и економски напредак, уз очување природних вредности.<sup>6</sup>

У оквиру Уједињених нација донесено је низ аката који прокламују принцип одрживог развоја.<sup>7</sup> Ниједан од њих не садржи одредбе обавезујућег карактера, али чињеница јесте да су њима дефинисани приоритети будућег развоја. У смислу наведеног, конкретне мере које је потребно предузимати су прилично комплексне и подразумевају организовану друштвену, државну и научну акцију, на свим нивоима.<sup>8</sup>

У Уговору о Европској заједници утврђује се политика о заштити животне средине, рационалном коришћењу природних ресурса и међународне сарадње у решавању еколошких проблема. У оквиру пренесене надлежности, на нивоу ЕУ донесени су бројни акти којима се ова питања ближе одређују. Ступањем на снагу Лисабонског уговора очекује се појачана активност у обезбеђењу правних оквира одрживог развоја, будући да акт предвиђа обавезу укључивања у политику Уније високог нивоа заштите животне средине и побољшање њеног квалитета.<sup>9</sup>

## II Проналазаштво и одрживи развој

### 1. Економска функција патента

Појмовно одређење одрживог развоја указује на то да је проналазаштво његов саставни елемент. С једне стране, техничко-технолошки напредак је заснован на проналазаштву. Из техничко-технолошког напредка даље произлази економски. С друге стране, из проналазаштва треба да поникну техничко-технолошка решења којима се у највећој мери одржава стабилност природних ресурса.

Ипак, проналазаштво није само себи циљ. Пласирањем новог производа на тржиште или применом новог поступка у производњи,

6 Душан Николић, у: Душан Николић (редактор), *нав. дело*, стр. 50.

7 Међу значајнијима су: Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 1972, доступно на адреси: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503>, Declaration on Environment and Development, Rio de Janeiro, 1992, доступно на адреси: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163>, Declaration on Sustainable Development, Johannesburg, 2002, доступно на адреси: [http://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD\\_POI\\_PD/English/POI\\_PD.htm](http://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/POI_PD.htm).

8 Тако, све се чешће говори о одрживом туризму, одрживој потрошњи и производњи, одрживој пољопривреди, прехрани, одрживој архитектури и сл.

9 Рајко Кнез, у: Душан Николић (редактор), *нав. дело*, стр. 289.

проналазач очекује да му се уложене вредности (знање, време и новчана средства) економски валоризују. Значајну улогу у томе има патентно право. Наиме, признањем патента за технички проналазак који је нов, има инвентивни ниво и индустријски је применљив, искључиво титулар стиче право да, у ограниченом временском периоду, искоришћава предмет заштите. Другим речима, он је овлашћен да искоришћава патентирани проналазак, али и да се супротставља свим трећим лицима, која то чине без његове сагласности. Тиме он стиче тржишну предност у односу на своје конкуренте, а следствено и имовинску добит. Управо у овој привилегији искључивости, коју патент обезбеђује, налази се подстицај за даља техничко-технолошка усававања.

## 2. Различити приступи уређењу патентног права

Премда је патент субјективно право, његове привредне импликације превазилазе интересе појединца. Иако, више-мање, постоје општеприхваћени услови патентбилности, разлике су значајне у тумачењу новости, инвентивног нивоа и индустријске применљивости проналазача. Уз то, разлике у нивоу заштите су уочљиве у погледу проналазача који су изузети од патентбилности, независно од тога да ли испуњавају опште услове, услова за издавање принудне лиценце, трајања заштите. Ако се има у виду да је патентна политика национално питање, јасно је да се нормативним уређењем може значајно утицати на развој унутрашњег тржишта, али и привлачење страних инвестиција. Из тих разлога, патентноправна регулатива представља одраз привредне стратегије на националном нивоу.

Најочигледнија потврда ове констатације јесте патентни систем Сједињених Америчких Држава. Наиме, позицију лидера на светском тржишту тамошњи привредни субјекти у највећој мери дугују прилично либералном тумачењу услова патентбилности, који се илустративно своди на признање патента за све „под сунцем што човек направи“.<sup>10</sup>

Другу крајност чине неразвијене земље и земље у развоју, које у патентној заштити препознају препреку привредном развоју и порасту друштвеног стандарда. Наиме, ове земље немају довољно капацитета да сопственим снагама створе тржишно конкурентан производ, посматрано на глобалном нивоу. Њихова привреда заснована је углавном на увозу. Пласирање патентираних проналазача на тржиштима на којима не постоји адекватна заштита представља ризик за титулара. Наиме, заштићени производ или поступак је могуће имитирати, уз

10 Цитирано према: Diamond v. Chakrabarty (1980), 447 U.S. 303, 309, у: Roberto d'Erme, „Sustainable Human Development: Why Patents Are The Paramount“, доступно на адреси: <http://www.atrip.org/Content/Essays/Roberto%20d'Erme.pdf>.

знатно мање трошкова него што је потребно за његово стварање. Стога, титулари желе да региструју патенте и у овим земљама. Понекад је то њихов једини интерес, јер је могуће да производњу заштићеног проналазка или примену заштићеног поступка не лоцирају на територијама неразвијених или земаља у развоју. Предмет патента се из тих разлога, ипак, увози или га на тржишту, односно у производњи уопште ни нема (уколико је реч о скупљим технологијама).<sup>11</sup>

Између ове две удаљене позиције, налазе се патентни системи других развијених земаља, пре свега чланица Европске уније. Тако, општи услови патентбилности у Европској унији се тумаче строже, због чега се у литератури наглашава „квалитет“ патената.

Посматрано на глобалном нивоу, овај диспарат даље продубљује разлике између богатих и сиромашних. У развијеним земљама, улагање у инвентивност представља најсигурнији пут техничко-технолошког развоја. Неразвијене и земље у развоју, немају услова за развој сопствених технологија. Дакле, њихов даљи развој зависи од увоза, односно трансфера технологије из развијених земаља. Из напред наведених разлога, овај трансфер, међутим, изискује бар прихватљив ниво патентне заштите.

Занимљив пример у којој мери адекватна патентна заштита доприноси успону привреде свакако јесте Кина, која очигледно постаје нова економска сила. У протеклој деценији, забележен је драстичан раст тамошње производње засноване на увезеним технологијама, али и на све већем учешћу домаћег истраживачког сектора. Поред производње, водеће светске компаније све више у Кину измештају и истраживачке центре. Значајну улогу у овом процесу без сумње је одиграла чињеница да је заштита интелектуалне својине подигнута на ниво Споразума о трговинским аспектима права интелектуалне својине (у даљем тексту: ТРИПС).<sup>12</sup>

Планетарни карактер одрживог развоја још више намеће релевантним субјектима обавезу да се изнађу решења која би у највећој мери задовољила супротстављене интересе. Поље деловања, разумљиво, задире у интернационализацију патентног система, будући да је проналазаштво, како смо објаснили, значајан фактор досадашњег и будућег, одрживог развоја.

11 Patricia Kameri-Mbote, „Patents and Developments“, International Environmental Law Research Centre, Yash Vyas et al. (eds.) *Law and Development in the Third World*, Nairobi, доступно на адреси: <http://www.ielrc.org/content/a9401.pdf>.

12 Joseph Straus, у: Душан Николић (редактор), *нав. дело*, стр. 31.

### 3. Патентни оквир одрживог развоја

Полазна тачка у одређивању патентног оквира одрживог развоја јесте питање да ли технологија заснована на поштеди природног окружења, односно на коришћењу обновљивих ресурса (*environmental friendly technology, green technology, environmental sound technology (EST)*), у даљем тексту *одржива технологија*<sup>13</sup>) треба да буде подведена под посебан патентни режим. У том смислу, најчешће се истиче да одрживу технологију треба потпуно изузети из патентне заштите или скратити заштитни рок, како би она што пре постала доступна.<sup>14</sup>

УН и невладине организације су уложиле напоре да се релевантне институције, пре свега Светска организација за интелектуалну својину (СОИС) и Светска трговинска организација (СТО), јасно определе за подршку одрживој технологији. Тако је 2007. у оквиру СОИС усвојен акт којим се прихватају препоруке у правцу одрживог развоја.<sup>15</sup> Ипак, одредбе су начелног, па тиме и необавезујућег карактера. Поред тога, чињеница да се на овом нивоу реаговало неколико година након доношења УН Миленијумских развојних циљева и других декларација сличне садржине, јасно указује на то да је реч о осетљивом питању.

С једне стране, питање посебног режима одрживе технологије нема ограничен домет. Напротив, тиме би се неизбежно интервенисало у националне патентне системе. Будући да је одржива технологија постала и захтев тржишта, којем проналазштво свакако тежи да удовољи, посебни режим би могао да се претвори у преовлађујући. Наиме, полазећи од хетерогености ове технологије, могло би се догодити да се на тржишту нуди више незаштићених него заштићених проналазака. Имајући у виду економску функцију патента, такво решење би могло да има негативне тржишне последице.

13 Превод општеприхваћеног термина са енглеској језика на српски је прилично гломазан. Стога смо се смело определили да уведемо нови, који одговара смислу питања којим се бавимо.

14 Keith Maskus, „Differentiated Intellectual Property Regimes for Environmental and Climate Technologies“, OECD Environment Working Paper, No. 17, доступно на адреси: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/fulltext/5kmfwjvc83vk.pdf?expires=1302859851&id=0000&accname=guest&checksum=9E3DB6C471BFB311EAB1C15F31063E80>. Ова расправа подсећа на исту која се водила у вези са патентима у фармацеутској индустрији. Иако сродна питања, у раду се нећемо паралелно освртати на „фармацеутски проблем“, највише из разлога што је одржива технологија прилично хетерогена и уступци у правцу изузимања од патентбилности би довели у питање систем патентне заштите уопште.

15 WIPO Development Agenda, доступно на адреси: <http://www.wipo.int/export/sites/www/ip-development/en/agenda/recommendations.pdf>. Овим актом основан је Одбор за развој и интелектуалну својину, који је надлежан да надзире остваривање усвојених препорука.

С друге стране, у прилог афирмације патентне заштите говори и чињеница да не постоји ни јасан став о утицају рестриктивне патентне политике на привредни раст сиромашних земаља.<sup>16</sup>

Из наведених разлога, посебан режим није успостављен. Међутим, посебан третман јесте. Наиме, у појединим међународним актима, међу којима је свакако најзначајнији ТРИПС, остављен је простор да се одржива технологија издвоји из општег режима патентне заштите.

Надаље ћемо се задржати на појединим конкретним решењима, с нарочитим освртом на приступ домаћег законодавца.

#### *а) Изузеци од патентбилности*

Према чл. 27, ст. 2, ТРИПС предвиђа да чланице могу искључити из патентирања оне проналаске чија комерцијална експлоатација на њиховој територији није прихватљива из разлога заштите јавног реда и морала, укључујући заштиту живота и здравља људи, животиња или биљака, или да би се избегло озбиљно нарушавање животне средине, под условом да се искључење не врши само зато што је експлоатација забрањена националним законом.<sup>17</sup>

Супротно иницијативи представника неразвијених земаља, ТРИПС не изузима одрживу технологију из патентне заштите, већ усваја, условно речено, компромисно решење: патентирати се не могу само они проналасци који *озбиљно* нарушавају животну средину. Полазећи од тржишних импликација патента, које заправо чине срж ТРИПС-а, на посередан начин се средства намењена истраживању и развоју технологије усмеравају управо према одрживој технологији. Сузбијање искоришћавања технологије која озбиљно нарушава природно окружење требало би да уследи спонтано, тржишним законима конкурентне понуде и потражње.

Наш законодавац у овом питању заузима неутралну позицију. Наиме, одредбом о изузецима од патентбилности обухваћени су само проналасци који се противе јавном поретку и моралу друштва и којима се нарушава живот и здравље људи и животиња, односно биљне сорте,<sup>18</sup> али не и проналасци којима би се могло озбиљно нарушити природно окружење.

16 Graham Dutfield, Uma Suthersanen, *Global Intellectual Property Law*, Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, USA, 2008, стр. 276.

17 Текст ТРИПС: Владимир Тодоровић, *Интелектуална и група добра*, Међународни уговори, Књига 7, том I, Службени гласник, Београд, 2000, стр. 166.

18 Закон о патентима (*Сл. лист СЦГ*, бр. 32/2004; даље у фуснотама: ЗоП), чл. 7.



## б) Принудна лиценца

Ради обезбеђења доступности патентираних проналазака, ТРИПС допушта државама чланицама, да под посебним условима и у посебним околностима, пропишу могућност издавања принудних лиценци.<sup>19</sup> Како се у литератури наводи,<sup>20</sup> принудне лиценце у појединим државама,<sup>21</sup> представљају ефективно средство утицаја приликом одређивање цена патентираних проналазака. У другим,<sup>22</sup> пак, оне су санкција за монополско понашање, када доминантни субјект на тржишту одбија да закључи уговор о лиценци за „кључне стандарде“<sup>23</sup> или се патент употребљава на начин којим се нарушава конкуренција на тржишту. У сваком случају, у позадини принудне лиценце стоји потреба за трансфером технологије у најзначајнијим сферама друштвеног живота. Стога можемо рећи да се прописивањем услова и околности изражавају национални приоритети: економски напредак, техничко-технолошки развој, здравље људи.

Наш Закон о патентима предвиђа неколико ситуација у којима се може одобрити принудна лиценца: 1) уколико титулар права не искоришћава самостално патент или не уступи искоришћавање другом лицу;<sup>24</sup> 2) у случају постојања зависних патената, када се каснији патентом заштићени проналазак не може искоришћавати без коришћења раније заштићеног проналазак другог лица;<sup>25</sup> 3) уколико је искоришћавање патента у јавном интересу, ради заштите здравља, исхране становништва, јавног интереса у областима од виталног значаја за друштвено-економски и технолошки развој или ради заштите конкуренције на тржишту;<sup>26</sup> 4) уколико је коришћење патента за биотехнолошки проналазак неопходно за стицање или коришћење права заштите биљне сорте.<sup>27</sup>

Премда није изричито наведено, потреба очувања животне средине представља легитиман разлог за издавање принудне лиценце. Тако, с обзиром на друштвени значај, могуће је да се принудна лиценца за одрживу технологију одобри одмах након добијања или регистравања патента

19 ТРИПС, чл. 31.

20 Maskus, *нав. рад*, стр. 25.

21 Међу њима су најзначајније Канада, Јужноафричка Република, Бразил и Тајланд. Наведено према: Maskus, *нав. рад*, стр. 25.

22 У ову групу земаља углавном спадају Сједињене Америчке Државе и Европска Унија. Наведено према: Maskus, *нав. рад*, стр. 25.

23 Цитирано према: Maskus, *нав. рад*, стр. 25

24 ЗоП, чл. 63, ст. 1, тачка 1.

25 ЗоП, чл. 63, ст. 1, тачка 2.

26 ЗоП, чл. 66, ст. 1.

27 ЗоП, чл. 68, ст. 1.

у Заводу за интелектуалну својину, уз обавезу плаћања одговарајуће накнаде. Такође, уколико носилац патента не користи или недовољно користи заштићени проналазак у области одрживе технологије четири године од дана подношења пријаве, односно три године од дана признања патента,<sup>28</sup> заинтересовано лице може (након што докаже да је покушало да са титуларом закључи уговор о лиценци под разумним економским условима и роковима)<sup>29</sup> да поднесе захтев за издавање принудне лиценце органу надлежном за послове из области у којој проналазак треба да се примени.<sup>30</sup> Наравно, принудна лиценца се неће одобрити уколико заинтересовано лице не располаже технолошким условима и производним капацитетима потребним за искоришћавање патента.<sup>31</sup> Овакво решење је разумљиво, по природи ствари. Смисао принудне лиценце није у ограничењу права, већ у економском искоришћавању патента, на добробит друштва.

Ако доведемо у везу напред наведено о изузецима од патентбилности и услове за добијање принудне лиценце, могла би се наслутити национална стратегија у погледу одрживе технологије. Наиме, ови проналасци су патентбилни, због чега је могуће регистровати патент и за одрживу технологију страног порекла. Тиме се стварају повољни услови за стране инвестиције. У том смислу, издавање принудне лиценце може представљати начин да се напредна одржива технологија искоришћава на домаћем тржишту<sup>32</sup> или да се развија домаће проналазаштво.<sup>33</sup> Међутим, распрострањена пракса одобравања принудних лиценци могла би да има супротан ефекат, односно да дестимулише улагања иностраних привредних субјеката. Тако, да би избегла принудно обавезивање, инострана фирма може да одлучи да не региструје патент у нашој земљи. Разумљиво, у том случају неће ни своје заштићене проналаске пласирати на нашем тржишту.

Поред наведеног, коришћење било које, па и одрживе технологије, може великим делом да буде засновано на *know-how*, које није обухваћено принудном лиценцом, или на људским ресурсима (знање и искуство). Стога се принудне лиценце не могу сматрати гаранцијом да ће одржи-

28 ЗоП, чл. 65, ст. 6.

29 ЗоП, чл. 63, ст. 2.

30 ЗоП, чл. 63, ст. 1.

31 ЗоП, чл. 63, ст. 2.

32 Према мишљењу појединих аутора, принудна лиценца ће се одбити уколико се захтев тржишта за предметним проналаском може задовољити увозом, по разумној цени. Наведено према: David Bainbridge, *Intellectual Property*, Harlow, 2007, стр. 434. у: Синиша Варга, *Право индустријске својине*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2010, стр. 154.

33 ЗоП, чл. 63, ст. 1, тачка 2.

ва технологија заиста постати доступна на домаћем тржишту или у производњи.

#### 4. Перспективе у искоришћавању патената одрживе технологије

Правна основа развоја *ES* технологије на домаћем тржишту, како смо видели из претходних излагања, је задовољавајућа.<sup>34</sup> Резултати, ипак, изостају. У погледу страних инвестиција, могло би се констатovati да се разлози недовољног трансфера технологије оријентисане на очување и заштиту животне средине налазе ван правних оквира патентне заштите. Слично је и са домаћим проналазаштвом. Док би се за стране субјекте могло наћи оправдање, између осталог, у чињеници да наше тржиште још увек није довољно атрактивно, за домаће субјекте подстицај не би требало да изостане.

С једне стране, експлоатација домаћих патената започиње најчешће унутар наше територије. С друге стране, економски раст домаће привреде у великој мери зависи од могућности да се технолошким иновацијама домаћих субјеката конкурише и на светском тржишту. Дакле, фактори одрживог развоја националне привреде налазе се у економском искоришћавању домаћих проналазака у области одрживе технологије. Другим речима, будући развој треба да се заснива на два истовремена процеса: подстицај иновација у области одрживе технологије и стварање услова за њихово економско искоришћавање у пуном обиму.

##### *а) Подстицај иновација у области одрживе технологије*

Када је реч о подстицају иновација у сфери одрживе технологије, постоје охрабрујуће околности. Влада Републике Србије је усвојила Стратегију научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2010. до 2015. године. Водеће место на листи приоритета припада

34 Разлог томе јесте чињеница да је Србија приликом израде Закона о патентима (и других закона којима се уређује правна заштита интелектуалне својине) уважила стандарде садржане у међународним конвенцијама, посебно оних чији је потписник. Ипак, рад на уобличавању патентног система још није завршен. С једне стране, преиспитивање усвојених решења, ради изналажења бољих, наметнуто је резултатима оствареним кроз примену у пракси. С друге стране, Србија је од 1. октобра 2010. године пуноправни члан Конвенције о европском патенту и Европске патентне организације. Из ових разлога, припремљен је нови Закон о патентима, који још увек није у скупштинској процедури. У погледу питања која смо изложили у контексту ЕСТ технологије, предложени Нацрт закона о патентима не доноси ништа ново. Нацрт Закон о патентима, доступно на адреси: [http://www.zis.gov.rs/sr/pdf\\_patenti/patenti\\_zakon\\_nacrt.pdf](http://www.zis.gov.rs/sr/pdf_patenti/patenti_zakon_nacrt.pdf).

управо истраживањима у области заштите животне средине и климатских промена. У Стратегији се наводи да је „и поред многобројних закона који су усвојени у овој области, Република Србија суочена са великим еколошким проблемима“. Стога је „примена резултата истраживања... од изузетног значаја за будући развој земље“.<sup>35</sup>

Поред тога, Привредна комора Србије је 9. септембра прошле године затворила позив за еко-иновационе пројекте, за које је Европска комисија издвојила 35 милиона евра. Расположена средства далеко премашују буџете пројеката (обухваћених отвореним позивом ПКС) у нашој земљи који се финансирају из истих извора.<sup>36</sup> То је још једна потврда значаја истраживања у области одрживе технологије за привредни развој земље.

Даље се поставља питање који субјекти су позвани да одговоре очекивањима Владе и других органа или организација, из чијих се средстава финансирају оваква истраживања.

Ако се, уз дужно поштовање, изузму индивидуални проналазачи, јасно је да су највећим делом технолошке иновације концентрисане на универзитетима и у научноистраживачким центрима. Наиме, универзитети, као образовно-научне установе, располажу неопходним капацитетом за истраживања и развој одрживе технологије. При том се првенствено мисли на људске ресурсе, који се истраживањима баве већ у оквиру обављања делатности послодавца. Међутим, истраживање, само по себи, па чак и оно чији је резултат патентирани проналазак, представља иницијалну фазу, у привредном смислу речи. Да би се остварио економски развој, потребно је проналазак, као производ, пласирати на тржиште. У овој фази се универзитети суочавају са одређеним проблемима.

Тако, средства намењена истраживању су ограничена, по обиму и намени. У погледу потоњег, у току (по правилу) скупог поступка истраживања, универзитети и научно-истраживачке институције исцрпљују расположива средства. Производња или примена у производњи одрживе технологије, ради тржишне експлоатације, стога захтева нове инвестиције. Уз то, истраживачи не располажу у довољној мери тржишно релевантним информацијама, нити вештини преговарања. Такве, тржишне капацитете имају привредни субјекти. Дакле, у циљу ефикасног економског искоришћавања потребно је повезати истраживачке институције, пре свега универзитете, као истраживачке центре, и привредне субјекте, као учеснике на тржишту.

35 Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије, доступно на адреси: [http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti\\_sekcija.php?id=45678](http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678).

36 Отворени позиви Привредне коморе Србије, доступно на адреси: [www.pks.rs/Default.aspx?tabid=2797](http://www.pks.rs/Default.aspx?tabid=2797).

Овај приступ није непознат у свету. Штавише, у развијеним земљама, универзитетски патенти играју кључну улогу у политици интелектуалног капитала привредних субјеката, нарочито малих и средњих предузећа.<sup>37</sup>

### б) Модели повезивања истраживача и привредника

Ефикасна сарадња између универзитета и привреде може се остварити само уколико се створе услови за вишесмерну комуникацију. У том погледу, према искуству других земаља, значајну улогу преузимају центри за трансфер технологије и пословно-технолошки инкубатори.

Први, и за сада једини,<sup>38</sup> центар за трансфер технологије основан је прошле године у оквиру београдског универзитета. Финансијску и стручну подршку раду Центра у текућој години пружа Завод за интелектуалну својину, на основу Уговора који је потписан у новембру 2010. године. Ова сарадња, заправо, представља део ИПА<sup>39</sup> националног пројекта „Подршка оснивању Едукативно-информационог центра Завода за интелектуалну својину Србије“, који финансира Еропска унија, а спроводи га Европски завод за патенте, под руководством Делегације Европске уније у Србији.<sup>40</sup> Уопштено, делатност Центра усмерена је на пружање информација о расположивим истраживачким капацитетима, стању технике и технологије, економској процени коришћења патента, избору пословних партнера, а у циљу стварања мреже у којој ће се трансфер технологије одвијати брже и рентабилније.

У првим годинама рада, свакако да ће се трансфер одрживе технологије претежним делом заснивати на понуди постојећих истраживачких резултата универзитета и истраживачких центара. Ипак, запажени резултати би могли да се очекују тек у фази када се привредни субјекти јаве у улози „наручиоца“ одрживе технологије и финансијера истраживачких пројеката. Зато је неопходно створити услове и за такву релацију.

37 Иновације и трансфер знања, доступно на адреси: [http://www.bos.rs/cepit/evolocija/html/13/transfer\\_znanja.htm](http://www.bos.rs/cepit/evolocija/html/13/transfer_znanja.htm).

38 Слична иницијатива постоји и на Универзитету у Новом Саду, где је Центар за интелектуалну својину основан у оквиру Факултета техничких наука. Иако је Сенат Универзитета још 2008. године усвојио иницијативу о оснивању овог Центра на нивоу Универзитета, према сазнању аутора, до тога још увек није дошло.

39 ИПА – Instrument for Pre-accession Assistance – Инструмент за предприступну помоћ, су неповратна средства развојне помоћи, намењена спровођењу реформских политика и развојних пројеката који стварају услове за приближавање Србије Европској унији.

40 Центар за трансфер технологије, доступно на адреси: [www.bg.ac.rs/csrt/clanice/centritt.php](http://www.bg.ac.rs/csrt/clanice/centritt.php).

Први корак у том правцу јесте информисање привреде о значају интелектуалне својине. С тим циљем, унутар Завода за интелектуалну својину основан је Едукативно информативни центар, у оквиру којег се од недавно пружа и бесплатна услуга дијагностиковања интелектуалне својине. Тиме предузећа стичу могућност да сагледају сопствене потенцијале и дефинишу потребе, које би се могле задовољити управо сарадњом са универзитетима и истраживачким центрима.

Поред овог модела трансфера технологије, у којем су улоге између истраживача и привредних субјеката јасно подељене, по угледу на друге земље са сличним потенцијалима и потребама, у Србији се развијају посебни пословно технолошки инкубатори. Циљ ових инкубатора јесте да младим истраживачима пруже економску, правну, књиговодствену и сличну помоћ ради директног искоришћавања технолошких иновација оснивањем сопствених предузећа.<sup>41</sup>

### *в) Неке дилеме у њојледу истраживачко-привредне сарадње*

Сарадња између научноистраживачких институција и привреде у пракси може отворити низ питања, која би могла бити препрека њеној ефикасности. Једно од најчешћих јесте да ли уступање искоришћавања треба да буде искључиво или неискључиво.

С једне стране, интерес привредних субјеката јесте да стекну искључиво овлашћење на искоришћавање проналаска. Тржишне позиције које им ексклузивитет обезбеђује биле би адекватна компензација за улагања у процес увођења једног идејног технолошког пројекта у тржишни производ. Стога искључиво уступање може бити посебан подстицај привредним субјектима.

Оправдање неискључивом уступању налази се у чињеници да се овим путем шири тржиште конкурентних производа. Истовремено, доступност производа у ширем обиму пружа услове за њихово даље усавршавање.

Слобода уговарања представља основно начело правног промета, које се може ограничити императивним прописима, јавним поретком и добрим пословним обичајима. Потреба одрживог развоја представља питање од националног значаја. С тим у вези, инсистирањем на апсолутној аутономији воље могли би се преценти приватни интереси, на рачун јавних. Иако се приликом било какве интервенције у тржишне токове захтева велика опрезност, сматрамо да постоји потреба (и оправдање) да се у погледу одрживе технологије то ипак учини. Према

41 Пословно-технолошки инкубатор техничкиг факултета у Београду, доступно на адреси: <http://www.bitf.rs/cms/item/about/sr.html>.

нашем мишљењу, будући да је реч о технологији која заузима приоритетно место у научноистраживачкој делатности и развоју, требало би правно дефинисати располагања одрживом технологијом на неисључив начин или временски ограничити искључива уступања.

### *i) Неојходни подстицаји истраживачко-привредне сарадње*

С обзиром на то да се институционална подршка трансферу технологије у Србији налази у почетној фази, јасно је зашто њени ефекти још увек нису уочљиви. Стога привредни субјекти не користе у довољној мери наведене капацитете. Томе донекле доприноси и потреба за брзим и сигурним стицањем добити. Неизвесност тржишне исплативости резултата истраживања и време потребно да се до резултата дође су чести фактори уздржавања од улагања у технолошке иновације. Будући да фискалне обавезе представљају оптерећење привредних субјеката, значајни подстицај у интензивирању трансфера технологије требало би да потекне од стране државе, управо у виду фискалних олакшица.

Закон о научноистраживачкој делатности прописује да Република пореском политиком и другим мерама подстиче домаћа и страна правна и физичка лица да улажу средства за остваривање програма и пројеката који су овим Законом предвиђени.<sup>42</sup> Законом се, пак, изричито наводи да се општи интерес у научноистраживачкој делатности остварује путем програма за трансфер знања и технологије и подстицаја примене резултата научноистраживачког рада.<sup>43</sup>

Кумулативном применом наведених одредби и Стратегије научно технолошког развоја, произлази очигледан закључак да фискалне олакшице за одрживу технологију не смеју да изостану.

## III Закључак

У новом светском поретку, проналасци представљају снажно средство тржишне конкуренције, а тиме и економског напретка на националном и глобалном нивоу. Будући да је одрживи развој опредељење данашње цивилизације, значајно место припада технологији која узима у обзир потребу очувања природног окружења. Стога, патентна политика треба да буде усмерена на подстицај стварања одрживе технологије и њеног тржишног искоришћавања.

42 Закон о научноистраживачкој делатности, *Службени гласник РС*, бр. 110/2005, 50/2006 и 18/2010 (даље у фуснотама: ЗНИД), чл. 110.

43 ЗНИД, чл. 10, ст. 1, тач. 3.

**Sanja RADOVANOVIĆ, PhD**  
**Junior Faculty Member at the Faculty of Law University of Novi Sad**

## **THE ROLE OF PATENT LAW IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT**

### **Summary**

*This paper attempts to highlight the importance of patent protection in the programs of sustainable development. Because this concept is based on economic and technological progress of society, while preserving natural resources, the theoretical elements of the idea of sustainable development have been associated through the inventions, as their points of contact. In this regard, the paper first discusses the different approaches to needs of patent protection, derived from unbalanced regional development. Taking into account empirical approved role of patent protection in the new world order, the patent framework to encourage innovation in sustainable technologies is highlighted, with special reference to domestic legislation. At the end, the possible forms of market exploitation of patents in this area and the measures which public authorities should take in order to achieve better results are remarked.*

**Key words:** *sustainable development, sustainable technology, patent, technology transfer.*